

Koorts afbinden: een Hasseltse stadslegende uit 1900?

Aan de Luiker Steenweg, tussen de huisnummers 241 en 245 op 500 m van het kruispunt met de grote ring van Hasselt, staat de voddenkapel. Ze heet ook de kapel van O.L.V. ter Koorts. Naar men beweert, bestond daar rond 1900 een bijzonder gebruik. Van een koortslijder nam men een lint of (lap van) een kledingstuk mee en bond deze af aan een nabije wilg of aan de tralies van de kapel. De koorts zou daardoor overgaan op de boom of op de heilige in die kapel i.c. Maria en de koortslijder was genezen. Januari 2019 hangen er ook lapjes, zakdoekjes, slabbetjes en dergelijke vast aan de tralies. Bindt men nog altijd koorts, en bij uitbreiding ziekte of pijn, af? Op 07 december 2010 raakte ik over dit afbinden met dhr. Mahdu aan de praat. Deze Nepalese hindoe was destijds achter in de dertig. Hij vertelde me het volgende verhaal. Zijn 9-jarige zieke zoon was in Nepal door een arts onderzocht en behandeld. Madhu's moeder echter drong er op aan dat hij ook een kledingstuk van zijn zoon aan een bepaalde boom in de buurt zou gaan spijkeren. Dat mocht niet om 12 uur 's nachts want dan dansten de heksen er rond. Hij moest driemaal rond de boom lopen, het kledingstuk vast spijkeren en zonder omkijken weglopen. Al die tijd mocht hij ook niets zeggen. Voor hij thuis terug binnen mocht, moest hij ter zuivering met water besprenkeld worden. Om de kapel heen lopen zonder omkijken wordt ook bij de voddenkapel beschreven. Maar

soms sprak men een incantatie of toverspreuk uit. Er werd soms wel gepraat.

Van kwaad dat je overkomt, zoals koorts, kun je je verlossen door het over te dragen maar ook het kwaad dat je zelf begaan hebt, kun je kwijt geraken door het over te dragen. Kinderen in Kivu worden soldaat omdat ze iets gedaan hebben waar straf op staat. De familiefiets kwijtraken is een onschuldig maar reëel voorbeeld waardoor ze niet terug naar huis durven. Of ze zijn wees, of er is geen eten thuis, of er is een raid op hun dorp en ze worden manu militari bij rebellen ingelijfd. Hulpverleners proberen die kinderen terug te halen en tot een gewoon leven terug te brengen. Ze herstellen de familiebanden of zoeken een pleeggezin. Ze bevorderen scholing en gezonde contacten met leeftijdsgenoten en laten hen deelnemen aan een ritueel. Bij de Mai Mai krijgen deze voormalige kindsoldaten een witte kip in handen waarop ze hun soldatenleven afzweren en als offer in een waterval gooien (R. Vranckx over Henri Ladyi, Canvas 03-12-2011, 20.10-20.40 uur; zie ook <https://foreignpolicyblogs.com/2016/05/25/new-direction-henris-story/>). Weg met het soldatenkwaad.

Overdragen is nuttig wanneer jou kwaad is aangedaan en de dader geen berouw toont. Je zet de aangedane pijn over op de dader. Een ontrouwe partner bijv. doe je lijden door een wassen hart dat hem/ haar voorstelt met naalden te doorboren,

althans zo pakte men vroeger dit probleem aan (Antwerpen, Volkskundemuseum).

J. Dezitter beschrijft afbindpraktijken voor koorts en pijn als een wijdverbreide gewoonte in het vroegere departement Nord-Pas-de-Calais. Koorts of “zeer” doen verdwijnen was geenszins het monopolie van één heilige ¹. En niet alleen bij kapellen maar ook bij Calvaries en aan de bomen en struiken in de buurt bond men af. Een Calvarie is een beeldengroep met Jezus aan het Kruis, rechts van hem Maria en links de apostel Johannes. Lapjes textiel vast maken overleefde in 2000 aan de O.L. Vrouw ter koorts kapel van Halluin de verplaatsing en heropbouw van de kapel. En aan het altaarhekken van de kapel van Ste Godeleine in Wierre Effroy bevestigen pelgrims kledingstukken tot op vandaag (<https://nord-decouverte.fr/sour-ce-miraculeuse-sainte-godeleine-wierre-effroy/>, 2018-10-12).

In boek 28 van Naturalis Historia vertelt Plinius Romeinse magische geneesgebruiken. Om van koorts te genezen meng je je afgeknipte vinger- en teennagels met was. Je spreekt uit dat je genezing zoekt van de koorts en bevestigt dit mengsel voor zonsopgang aan iemand anders deur. “Wat een oplichterij als het verzonnen is, maar wat een wandaad als ze die ziekten zo overbrengen,” is zijn commentaar. De logica van overdracht is dat het kwaad zich op iets anders ent. Wratten geloofde men bij ons kwijt te geraken door zijn hand met wrat in het wijwatervat te steken. De volgende die zijn kruisteken met dit wijwater maakt, kreeg ze over. En wie een koortslap van de voddenkapel verwijderde kon die koorts zelf krijgen. Al is dit laatste misschien bedoeld om kinderen van kattenkwaad rond een vodden kapel af te houden, de vraag blijft of het kwade wel echt verdwenen is? Soms ging de boom eraan dood, zei men, of verdween de koorts pas als het lapje zo versleten was door de tijd dat het van de boom of kapel af viel. Maar zelfs als het kwade nooit echt verdwijnt, hoeft men niet te wanhopen. Het goede kan ook overgedragen worden. In de 19de en eerste helft van de 20ste eeuw verspreidde de katholieke clerus tal van vrome prentjes (santjes) waaraan een stukje stof van een paar vierkante mm was bevestigd dat in aanraking was geweest met het gebeente van een heilige. Deze zogenaamde derde graad relieken ² hielpen de drager ervan zich beschermd te weten. Handelingen der Apostelen XIX 11-12 vertelt dat men hoofddoeken en lijfgoed van de H. Paulus meenam naar zieken, waardoor ziekten weggenomen werden en kwade geesten hen verlieten. In Japan is Binzuru de discipel van Boeddha met grote occulte krachten. Bij wie wrijft over een plek op zijn beeld en vervolgens over de overeenkomende zieke plek op zijn eigen lichaam, zal de ziekte of pijn verdwijnen.

Binzuru op het eiland Mijo-Jima bij Hiroshima. Binzuru is behangen met gebedskralen. Hij heeft hier slabbetjes aan die je normaal aan Jizo-beeldjes ziet. Jizo is de discipel van Boeddha voor de kinderen en de reizigers. Hij zorgt ook voor de geaborteerde of gestorven barbies. De zorg die je voor hen over had, draag je op het beeld over door hem symbolisch aan te kleden. Met de bezetting na WOII waren er veel ongewenste zwangerschappen en abortussen in Japan en Jizo die er al voor de reizigers was, werd heel populair in deze nieuwe functie.

Vanaf het midden van de jaren tachtig tot in 1991 gaf Yomanda genezende goddelijke krachten via ingestraald water door in Nederland. En door het schudden en verdunnen in homeopathische bereidingen kan een verondersteld werkzame stof, een oertinctuur, zijn werkzaamheid overdragen op een neutraal oplosmiddel, zelfs in een verdunning waarin van de oorspronkelijke substantie geen spoor meer terug te vinden is. Samengevat: n.a.v. de O.L.V. ter koortskapel hebben we kennis gemaakt met een opvatting c.q. gebruik dat van alle landen en tijden lijkt en dat zich vandaag nog voordoet. Het kwade - een ziekte, pijn of kwaad van morele aard - zowel als het goede kan gemanipuleerd worden. Je kunt het via een lap stof, water, naalden of alleen maar aanraking van één mens op iets of iemand anders hechten, overdragen of afbinden.

Vraagstelling

Te vaak blijven heemkundigen hangen in de studie van de oude gebruiken zoals die vroeger uitgeoefend werden (Hans Gijbels, cursus Volkskunde opleiding toeristische gids Limburg 2007-2008).

¹ Geciteerd uit Dezitter J., 1949. *Chapelles rustiques en Flandre*, E. Raoust, Lille in: <https://mmaurou.wordpress.com/2008/06/25/lieux-dar-bres-fontaines-calvaires-chapelles-a-loques/>, 2018-07-29.: kapel van de heilige Maagd, van St Jan, van het passieverhaal, van de barmhartige God, van O.-L.-Vrouw van het heilig hart, Vrouw van zeven smarten, de Goede God van Giblot, Maria troost der Benauwdens, O.-L.- Vrouw van krampen, St-Quintinus, de gegeselde Jezus, O.-L.-Vrouw van Bijstand, O.-L.-Vrouw van koorts, St-Godelieve, O.-L.-Vrouw, troost der bedrukten, Onbevleete Ontvangenis, O.-L.-Vrouw ten Nood, St-Appolonia, O.-L. Vrouw van Lourdes, H. Stefaan en de H. Leonard.

² Derde graad of klasse werd afgestreken aan eerste klasse relieken te weten de botten van de heilige. Het zijn brandea of aanrakingsreliken. Bezittingen van de heilige bijv. zijn kleren of staf maar ook de instrumenten waarmee hij of zij gemarteld werd, zijn tweede graad relieken. <https://cruaxespesunica.org/2017/11/01/over-de-devotie-tot-en-de-werking-van-relikwieen/>

Hoe is de kapel tussen 1878 en december 2018 gebruikt? Zijn er sporen van koorts afbinden?

Daartoe hebben we de literatuur nagegaan die over de O.L.V. ter koorts kapel voorhanden is. Vervolgens hebben we veertien mensen, geboren tussen 1920 en 1954, uit de buurt geïnterviewd die aangaven de kapel te kennen. Tenslotte hebben we op foto's genomen tussen 1980 en 2018 het aantal stukjes textiel geteld en veranderingen in de aard en aantal ervan vastgelegd.

Maar laten we eerst de recente geschiedenis van de kapel toelichten.

Geschiedenis van de kapel na 1980

Uitgangspunt is de zeer leeswaardige scriptie van mw. L. Smeets. Zij beschrijft wat er bekend is over deze kapel die voor het eerst terug te vinden is op de stadskaart van Petrus van Paeschen onder perceel 249 uit 1782 (L. Smeets, deel I p 46). Maar, anno 1980, is ze vrij ernstig onderkomen, zegt ze. Ingrepen zijn hoogdringend nodig. Wat er na 1980 gebeurd is, leest u verderop.

Van waar komt de naam "Voddenkapel"? De eerste schriftelijke bron die de kapel een naam geeft, vinden we bij Schoutens. Hij noemt ze in 1878 de O.L.V. ter koorts kapel "omdat het door-gaans koortszieken zijn die er hunne toevlucht toe nemen". Bamps en Geeraerts daarentegen spreken in 1896 van de Stenaertskapel. Willem Stenaerts was in 1763 eigenaar van de grond³. Vermoedelijk was hij het die de kapel tussen 1763 en 1782 gebouwd heeft. 't Daghet in het Oosten (1903, p.75), een volksheemkundig en literair Limburgs tijdschrift tussen 1885 en 1914, geeft geen naam. Het schrijft dat men tussen Hasselt en

Wimmertingen koorts met een strowis, een lap, een vod aan een wilg bindt "kort bij eenen kapel groeiende". Een paar jaar later heeft A. Jeurissen wel een naam. In zijn "Heikleuters" uit 1907 schrijft hij over het kapelleke van de Patsj, tussen Hasselt en Wimmertingen. Pas op 19 september 1947 gebruikt Het belang van Limburg voor het eerst de naam "voddenkapel".

De kapel is in de 20ste eeuw onderhouden door de eigenaars, de familie Stiels van het kasteel aan de Trekschurenstraat. Mevrouw Stiels ging in de periode rond de tweede wereldoorlog met een van de pachterdochters die op het kasteel dienden, de kapel schoonmaken in de maand mei. De stad Hasselt heeft het van deze familie overgekocht op 15-01-1981 met een akte van verhandeling van een onroerend goed in der minne voor openbaar nut voor de prijs van EEN FRANK (1,- fr.). De familie Stiels waren de erven van Wagemans Frederik Marie Jozef Lambrecht, missionaris in Tampa (USA).

Maar de kapel was ondertussen ernstig verwaarloosd geraakt. Dit was een aantal mensen een doorn in het oog. Mw. Dürlinger maakte in een lezersbrief aan het Belang van Limburg (19-12-1986) haar ongenoegen bekend. Zij gaf aan dat er beelden verdwenen waren en dat er een garage tegenaan was gebouwd die het onmogelijk maakte nog rond de kapel te lopen.

Het sympathisantencomit  met mw. Marie-Louise Buntinx-Baerts en dhr. Jean Robyns ondernam een ludieke actie. Toen schepen Vanrijkel toevallig de kapel bezocht, zag hij aan een plastic roos een oproep hangen: "Of de kapelbezoekers het stadsbestuur op het verval van de kapel wilden wijzen en op restauratie aandringen". Hij verwees meteen naar de plannen van de stad om een twintigtal kapellen ter renoveren en van een toeristische bewegwijzering te voorzien. De stad was immers, vaak via schenkingen, eigenaar, zei hij in HBvL van 2 augustus 1991, dan is het normaal dat zij voor het onderhoud in staat. De raming voor werken met onderhandse gunningswijze bedroeg 438.711 fr. De eindafrekening lag met 443.277 nauwelijks hoger (gemeenteraad 17-09-1991 resp. 29-09-1992). Stabiliteitswerken zijn uitgevoerd door een aannemer

U ziet dat de kapel (het gebouwtje met de abscis) maar gedeeltelijk op het perceel 557D staat dat het kadaster haar rond 1850 onnauwkeurig had toebedeeld. Daardoor grenst de garage van Luitkerstweg nr. 245 aan de kapel. De toenmalige bouwheer heeft wel ruimte tussen garage en kapel gelaten zodat je er nog net rond kunt lopen.

³ Oud Stadsarchief 236 onder nr 249. Ligger van alle erven onder Hasselt gelegen en zoals op de stadskaart zijn aangeduid. In 1763 geeft hij voor het perceel alleen plaatsaanduidingen aan –gelegen op de Luitkerbaan aan de St-Jansbeek- zonder vermelding van een kapel wat hij voor andere percelen met een kapel of kruis wel doet.

van beton- en funderingswerken, dhr. Dupain. De naam van de kunstschilder die het interieur renoveerde, kon de stad mij niet geven: het betrof verschillende kleine dossiers die daarom moeilijk terug te vinden waren⁴. Het voddenkapelletje ligt in de St-Jozef parochie van Rapertingen. Pastoor Debelder van deze parochie wijdde het voddenkapelletje, toegewijd aan O.L.V. ter koorts, 30 augustus 1992 in.

Mw. Buntinx-Baerts schonk een nieuw Maria- en Christusbeeld en onderhield de kapel tot aan haar overlijden op 12-01-2003. In de laatste jaren werd ze geholpen door dhr. en mw. Basteyns-Teuchy die het tot op heden schoon maken en af en toe verse bloemen of nieuwe kunstbloemen of zelfs een kerstboom zetten. De aangeknoopte kledingstukken verwijderen ze ongeveer één keer per jaar: je moet ze niet te snel weghalen, je weet

GEBED tot O.L. Vrouw ter koorts

Maria,
moeder van Jezus en onze moeder,
glimlach van de Vader,
met de schaduw van de Geest op je vredig gezicht,
wij vragen jouw voorspraak
voor onze kleine en grote kinderen,
die getroffen zijn door koorts en onrust:
leg je handen op al deze kleinen?

Gij, moeder Maria,
toon ons de weg in het leven
dan weten wij ons veilig geborgen
in jouw moederlijke zorg.
Ave Maria,
zie genadig neer op ons gebed
en blijf ons nabij in voor- en tegenspoed
en wees voor ons "troost en toeverlaat".
Dit vragen wij Jezus, onze Heer,
de vriend voor armen en kleinen. Amen.

(bid dit gebed gedurende 3 dagen:
te samen met 3 weesgegroettes).

Het Voddekapelleke (1763)

Op de Luikersteenweg staat rechts van de weg een nederige kleine bakstenen kapel, in de volksmond "Voddekapelleke" genaamd. Het is toegewijd aan O.L.Vrouw ter koorts.

Daar immers wordt de koorts genezen door aan de deurtralijs kinderluiers, hemdjies, rokjes, mutsjes en andere kledingstukken te binden. Volgens de overlevering werden bij dit ritueel bezweringsversjes gezegd o.a.: "Oude, oude, vuile wei, ik bind de koorts aan uw zij" en daarna moet men zonder omzien wegllopen om de koortsgeest te bezweren of om de tuin te leiden zodat hij niet kon terugkomen. In feite kwam het erop neer dat men de koorts en de ziekte wilde afwentelen op de kapel door de kledingsstukken van de zieke aan de deurtralijs vast te binden. Wie de "vodden" losmaakt, trekt de koorts aan en daarom worden de kinderen door de moeders daartegen gewaarschuwd.

Het "Voddekapelleke", tot 15.01.1981 eigendom van de familie Stiels, wordt reeds in 1763 op een kadasterkaart van Hasselt vermeld. Het heette toen Steenaertskapel, een zekere Willem

Steenarts bezat in de omgeving een grote weide.

De volksmond gaf het later de naam "Voddekapelleke" mee. Dit gecementeerde, bakstenen en mergelstenen kapelletje met rechthoekig grondplan had vroeger een asbestcemente leien dak.

Op 17.09.1991 werd door de stad Hasselt beslist het "Voddekapelleke" te renoveren.

Tot het interieur behoren een Madonne (vroeger met een satijnen kleed) en beelden van St.-Antonius en St.-Jozef.

"In den nacht, tusschen 23 en 4 mei 1878, drong een heiligschendende dief deze bidplaats binnen, brak den offerblok open, roofde al het geld dat er in was, alsook de zilveren kronen welke de heilige Maagd en het kindeken Jezus versierden en al de zilveren geschenken waarmede de godvrucht der geloovigen het heiligdom versierd had. 's Anderdaags vonden de geburen het eerbiedig beeld op den vloer liggen en zij spoeden zich om het op zijne plaats te herstellen".

⁴ Telefonisch contact 10-12 2007 met de technische diensten.

immers niet hoe lang het lijden van de offeraars geduurd heeft. De muntgleuf in de onderste helft van de kapeldeur wordt nog sporadisch gebruikt. Het offergeld dient voor de aankoop van noveenkaarsen, vroeger bij de paters Minderbroeders van Hasselt, de laatste 20 jaar in de kapel van Helshoven. Dhr. Basteyns zorgde in eigen beheer voor een bidprentje. De pen-tekening is van dhr. Jean-Pierre Jacobs, architect in Zonhoven. De tekst is van oud-pastoor Debelder. Voor grotere tuin- en andere werkzaamheden verleent de stad haar medewerking. De toeristische wegwijzer "kapel O.L.V. ter koorts" die aan de overkant van de Luikersteenweg stond, was niet vergund. Ze is begin 2007 door de Dienst Wegen en Verkeer van het Vlaamse Gewest weggehaald⁵.

Tot 2013 stond er op het kruispunt Luikersteenweg / Gouv. Roppesingel een boetekruis⁶. Bij de herinrichting van het kruispunt besloot de erfgoedraad van Hasselt dit kruis naast het dolomiet paadje tussen Luikersteenweg en de koortskapel te plaatsen. Zo geschiedde september 2015 (<https://www.hasselt.be/boetekruis-2018-08-09>).

Welke gebruiken vonden/vinden er plaats? Rond 1900

Er zijn ons slechts drie publicaties en één visueel document van voor WO I over praktijken bij de voddenkapel bekend. Minderbroeder Schoutens schreef een boekje over de Limburgse liefde voor Maria in 1878. Hij beschrijft officiële en volksgebruiken in en rond de Limburgse Mariakapellen: mis uren en te verdienen aflaten net zo goed als dat men novenen deed met negen of zeven personen of zeven meisjes of op drie opeenvolgende vrijdagen of zaterdagen; dat genezen bezoekers gaanstokken, krukken, breukbanden en gouden en zilveren offergiften achter lieten; dat er herlevingswonderen in de 17de en 18de eeuw⁷ plaats hadden gevonden. De O.L.V. ter Koorts kapel was er voor koortszieken, schrijft hij. Ze kreeg in de nacht van 23 op 24 mei 1878 een dief op bezoek die geld, zilveren giften en de zilveren kronen van Maria en Kind uit de kapel meenam. Er waren dus zilveren voorwerpen. Van

linten, lapjes of strowissen vertelt hij niet. Nochtans beschrijft hij dat koortszieken die genazen hun gaanstok achter lieten in Kortbos (p.23) en een processie naar de O.L.V. D'Eust kapel in Peer gaf altijd regen dezelfde dag, al was het maar één drup (p. 109). Misschien vermeldt hij het afbinden niet omdat dit aan de boom bij de kapel en niet in de kapel zelf gebeurde. Mogelijk echter deed afbinden zich in 1878 niet voor.

In 1903 (p. 75) schrijft 't Daghet "... binden ze, tusschen Hasselt en Wimmertingen, de koorts aan eenen wilgenboom, kort bij eene kapel groeiende, met een strooiwisch, eenen lap of vodde, aan vast te hechten, al zeggende: "Wij, wij, ik bind dich de korts an dijn prij!"⁸ Deze informatie is behoorlijk karig. De auteur kent niet de naam van de kapel. De lokalisatie is vaag. Is hij er ooit zelf gaan kijken? Wie gaf hem die informatie? Heeft hij ze geverifieerd?

In Heikleuters, een roman van A. Jeurissen uit 1907, gebruikt de figuur Berb, een lint van haar zieke tante. Na een geldofferrande bindt ze het met de bezwering "Wei, ik bind u de koorts al aan uw prij!" aan de wilg waaraan enkele andere linten hangen. Er volgt een onze vader en een wees gegroet bij de kapel. Tante geneest uiteindelijk. Jeurissen was douanier. Zijn inspiratie, zegt hij, haalde hij uit verhalen van de bezembinders op de hei tussen Hasselt en Zonhoven. "Zo ook weet iedereen u te spreken over het kappelleken van den Patsj, een plaatsnaam onder Wimmertingen, ...", schreef hij in 1906 (Bijnens, p. 38)⁹. Zijn dit eerste hand getuigenissen of verhalen van derden?

De laatste twee bronnen geven aan dat er rond 1900 op zijn minst verhalen de ronde deden over koorts afbindpraktijken bij de voddenkapel. Aangenomen dat afbindpraktijken zich daar voor deden, is de informatie te summier om te kunnen beoordelen of het om een courant, regelmatig gebruik ging dan wel om sporadisch of anekdotisch gedrag. De zegpersoon in de licentiaatsthesis van mw. Smeets was geboren in 1900 en woonde vlak bij de voddenkapel. Hij herinnert zich dat er aan de wilgen en de deurriggels vodden hingen en dat men er bij ziekte met negen man negen dagen achtereen genezing kwam afsmeken.

In september 1904 maakte Fritz Willems, advocaat te Hasselt, een foto van de kapel. We hebben het origineel grondig bekeken, evenals vergrotingen van een foto ervan in hoge resolutie. Met bijna zekerheid kun je 2 of drie linten onderaan de tralies van het venster onderscheiden. Mogelijk is één van die linten om de tralie gedrapeerd zodat de twee uiteinden de indruk van twee linten geven. Mogelijk hangt er nog één aan de meest rechtse tralie van de deur. Linten, textielapjes of strooiwissen aan de bomen of struiken in de buurt konden wij niet ontdekken

⁵ Telefoon (04-01-2008) met Vlaams gewest, Dienst Wegen en Verkeer, afd. Limburg

⁶ 29 januari 1535: na een doodslag op Dierik van Elsrack wordt de dader, Lemmen Erdens, door de Hasseltse schepbank veroordeeld om een voetval te doen voor de zoon van het slachtoffer. Tevens "sall hij een steynen cruys sculdich sijn te stellen, eenen voet lanck buten d'erden, daer Dierick van Elsrack name op staen sall gehouwen ende sullix te setten op 't naetvelt toebehorende Gerit Diericks broeder dazr men dat wijsen sall." (J. Grauwels, 1982, p. 32). Petrus van Paeschen tekende het in op perceel 263, kaart 313 (Caluwaert. [Extra muros](#), p 211).

⁷ Doodgeborenen dus ongedoopte kinderen kwamen even tot leven aan een kapel zodat ze alsnog gedoopt konden worden en naar de hemel konden.

⁸ Terzijde, koorts afbinden komt even vaak voor zonder als met formule (Haver, van J., p. 132). Zie bijv. 't Daghet, 1896, p. 46.

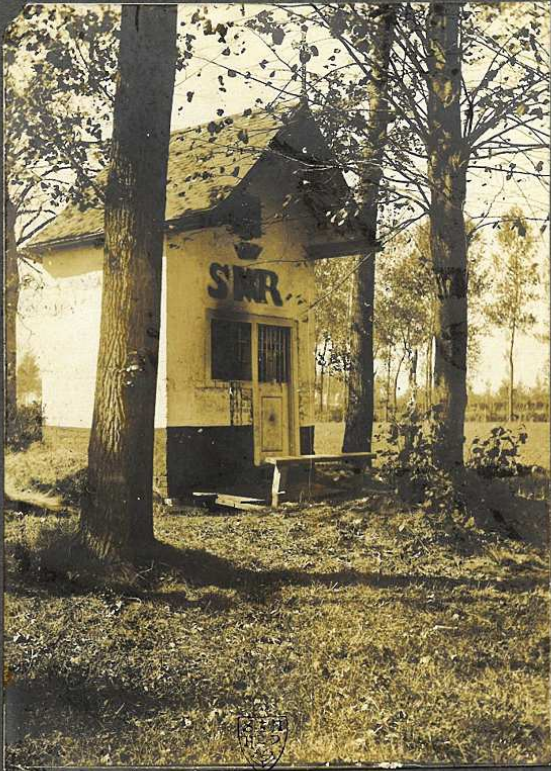
⁹ Volgens Caluwaert (Hasselt Extra Muros, p.112) was dit de naam van de laatste ontvanger van de oude tolbarrier op de Luikersteenweg ter hoogte van de Langveldstraat. De kapel ligt 300 m verder richting Wimmertingen.

¹⁰. Men kan opwerpen dat men in die tijd het getrokken object graag idealiseerde. Arbeidsters aan het werk in de Manufacture de Céramiques décoratives de Hasselt bijv. fotografeerde men in hun zondagse kledij¹¹. Dus, heeft dhr. Willems een aantal “storende” voddens of strooiwischen verwijderd? Dat weten we niet. Anderzijds, als de foto niet opgesmukt is, suggereert het geringe aantal vastgebonden linten zeer sporadisch gebruik. Besluit: rond of iets voor 1900 beginnen mensen linten en

of primitief volks” gedrag. De informatie van ‘t Daghet en van Jeurissen over afbinden en overdragen kan dus anekdotisch zijn, d.w.z. kan slaan op een opmerkelijk maar zelden of nauwelijks voorkomend gedrag. Maar misschien gaven dergelijke anekdotes de inspiratie aan andere kapelbezoekers om lapjes aan de kapel vast te binden als uitdrukking van hun vraag om hulp, hun hoop, vertrouwen en dankbaarheid in moeilijke omstandigheden. Dan zijn het eerder ex voto’s. Dit past ook bij de novenen praktijk die daar vermoedelijk in dezelfde periode al bestond.

*Fritz Willems
September 1904*

Foto Fritz Willems 1904

ander textiel aan de kapel O.L.V. ter Koorts en aan de bomen of struiken in de buurt te bevestigen. Volgens twee publicaties uit die tijd gaat het om een magisch ritueel gaat van koorts afbinden. Deze informatie is echter summier en wekt niet de indruk geverifieerd te zijn door de auteurs. Misschien is er weinig betrouwbare documentatie van afbinden/overdragen omdat wie afbond daar met grote terughoudendheid – of uit onwennigheid zelfs niet - over praatte. Anderzijds past een dergelijk magisch verhaal evenzeer bij de romantisering, verheerlijking of ,omgekeerd, zelfs veroordeling¹² van “oeroud

Tussen 1930 en 1965

We hebben tussen 2007 en 2018 14 mensen geïnterviewd over de voddenskapel. Ze waren afkomstig van de Luikersteenweg, de Langveld- en Rapertingen straat, de Singelbeek-, Tom-, Hefveld- en Zomerstraat. Ze kenden allen de kapel. De oudste geïnterviewde (Jan Quintens), geboren in 1917, was pastoor van de St-Jozefkerk in Rapertingen van 1959 tot 1991. De familie Stiels heeft de kapel eerst aan de parochie aangeboden voor ze met de stad boven beschreven regeling trof, zegt hij. Mw. M. uit 1920, kwam voor de oorlog tijdens de maand mei als pachterdochter met mw. Stiels van het kasteel van Trekschuren de kapel poetsen en stoffen. Ze mocht de aangebonden textiel niet verwijderen. Dat deed mw. Stiels zelf. Tenminste, dat vermoedt ze, want ze kan zich niet herinneren haar dat ooit te hebben zien doen. Dhr. B. uit 1923 heeft een tijd de Oude Barrier opengehouden, een café, dat ter hoogte van het huidige nr. 221 Luikersteenweg lag. Vier huisvrouwen waren geboren in 1922, 1925, 1930 en 1931. Verder sprak ik twee spoorwegbedienden uit 1927 en 1930, twee technisch tekenaars uit 1942 en 1954, één arbeider uit 1948 en 2 leerkrachten uit 1943 en 1945. Zeven van hen hebben de kapel als kapel gebruikt. Twee gaven aan minstens één keer textiel aan de kapel vastgebonden te hebben. Aangenomen dat men vanaf zijn tiende jaar attent wordt voor wat zich in de ruimere buurt dan gezin en school voordoet, slaat hun rapportage dus op de periode 1930-1965. De twee belangrijkste vragen waren hoe kapel en omgeving eruit zagen en welke praktijken er gebeurden. Afbinden werd, als ze er niet zelf over begonnen, toegelicht en nagevraagd.

¹⁰ Wij, dat zijn: dhr. Karel Verhelst, diensthoofd Erfgoed Bibliotheek Hasselt Limburg, en de auteur, op 15-04-2019.

¹¹ De foto is te zien op de tentoonstelling Door vrouwenhanden gevormd, Stadsmus 02-02 tot 26-06-2019 te Hasselt over hoe men bloemen in keramiek maakte.

¹² Verscheidene auteurs van ‘t Daghet waren religieuzen en rubriceerden volksreligieuze praktijken zoals koorts afbinden onder bij- en wan-geloof.

Aanvullende beschrijving van de locatie

- Er lag een café annex speeltuin ter hoogte van het huidige nummer 221 op de Luikersteenweg. De kapel zelf ligt tussen nr. 245 en nr. 241. Dat café heette eerst de Oude Barrier, de plek waar men tot 1866 moest betalen om met zijn vracht de stad in te mogen. Later werd het de Lusthof, tot in de jaren zestig van vorige eeuw.
- Vrijwel alle geïnterviewde geven aan dat er tussen 1930 en 1950 wilgen bij de kapel stonden. Een eindje achter de kapel zou een canada aanplant gelegen hebben. Daar verzamelden zich 's avonds kraaien uit Haspengouw vooraleer ze door vlogen naar Bokrijk. Na een windhoos begin de jaren zestig zijn ze gekapt.
- Het huidige weggetje tussen Luikersteenweg en kapel is een servitude gift van (de vader van) de eerste eigenaar van het huis op nr. 245. Toen dat huis gebouwd werd, was de kapel nl. niet meer te bereiken. Dit weggetje staat niet op de geopuntkaart.
- De steenweg was omzoomd met bomen. Aan de overkant liep de stoomtram langs vijf of zes huisjes die onder het niveau van de steenweg lagen.
- De Voesterveldstraat liep van de Scherpe Winning in de Rapertingenstraat, dwarste de Luikersteenweg en kwam uit bij de kapel. Langs deze weg kwamen noveenbidders uit de Singel- en Pietelbeekstraat.
- Rechts van de kapel liep een beek (Trekschurenbeek).
- Voor de kapel lag een vloedgracht waarbij een lichtblauw geverfd bankje stond.
Welke praktijken?
 - Men kwam er meestal 's avonds en men vertelde niet gauw over zijn / haar bezoek. Tenzij men een noven met negen man deed. Sommige van deze mensen bezochten de Oude Barrier.
 - Het was onze zondagavondwandeling. Pa bad en wij, de kinderen, liepen driemaal rond de kapel.
 - Niemand herinnert zich dat er lapjes aan de bomen in de buurt hingen, wel aan de tralies van de kapel.
 - Niemand heeft ooit van een wonderlijke genezing na bezoek aan de kapel gehoord.
 - Men bond de onderbroek van het kind of een vuile doek vaak na genezing, soms tijdens ziekte vast aan de tralies, bijv. na een zweer, kinkhoest of bij koorts of koortsstuipen of in een periode van moeilijk eten.
 - Niemand kende het ritueel van koorts of pijn afbinden en uiteraard ook het bijhorend versje niet, behalve door het bidprentje. Één getuige maakte een associatie met wat hij zag in Lourdes rond negentien vijftig. Een Nederlandse mevrouw streek toen een heel stel rozenkransen af langs een rots bij de grot. Door dit contact, zo dicht bij de heilige plek, waren de rozenkransen voor haar familieleden bijzonder gezegend.
 - De pastoor sprak niet over de kapel. Pastoor Quin-

tens deed wel overlezingen o.a. van een vrouw die niet kon slapen -achteraf sliep ze goed, zei hij – of om wratten weg te lezen.

- Boeren die naar de markt in Hasselt trokken en thuis een ziek kind hadden, stapten daar af.
- Wij mochten als kind niet rond de kapel spelen en de lapjes niet aanraken.

Besluit: al komen er magische handelingen ter sprake, koorts afbinden en overdragen is er niet bij. Men heeft het over smeekbedes, rond de kapel lopen, novenen houden en ex voto's.

Tussen 1980 en 2018

Om een idee van aard en frequentie van gebruik te krijgen, hebben we de kapel tussen 2007 en 2018 zeven keer gefotografeerd. Uit 1980 is er de beschrijving met foto van L. Smeets en Francis de Lauré bezorgde ons een foto van Mien Verdingh uit vermoedelijk 1985.

Mw. Smeets zag in 1980 hemdsmouwen hangen, een deel van een pyjambroek, repen van een babyluier, zakdoeken en stukken stof die van ondergoed los gescheurd waren.

In (vermoedelijk) 1985 hangen er gelijkaardige dingen en ook een kinder- en een babytruitje, een koord, een sokje en mogelijk een (stuk van een) handdoek. Ruim dertig in totaal. Op 30 december 2007 hangen er vijf voorwerpen aan. Naast de reeds gekende hangt er een donkerrode cadeaustrik bij. Sommige zijn herschikt tegenover een paar maand vroeger. Er liggen een tiental bidprentjes van o.a. priester Poppe, St-Jude Tadée, Maria SS della Libra, O.L.V. van de Rozenkrans op de vensterbank aan de binnenkant. Daar staan ook drie noveenkaarsen.

De foto met sinterklaas 2008 toont elf nieuwe voorwerpen (de gebruikelijke en een stropdas) en vijf die zijn blijven hangen. Geen bidprentjes, twee noveenkaarsen.

Eind oktober 2010 is er één oud voorwerp en negen nieuwe. Nieuw is een sleutelhanger in de vorm van een beertje. Er zijn bidprentjes noch noveenkaarsen.

Drie jaar later hangen er nog drie oude lapjes en negen nieuwe waaronder een volledige mannensjaal en een stoffen speeltje. Er liggen geen bidprentjes maar er staan twee noveenkaarsen en twee gewone kaarsen.

Op 14 december 2015 zijn er alleen maar zes nieuwe voorwerpen. Er staat één noveenkaars.

Twee jaar later hangt er nog één oud vodge. Er zijn acht nieuwe voorwerpen bevestigd waaronder het lint van een geschenkverpakking. In 2018 tenslotte hingen er zeven oude voorwerpen aan en zes nieuwe waaronder een papieren zakdoek (een zo

Foto december 2007

Foto december 2007

Foto 31 december 2017

Foto 22 december 2018

te zien ongebruikte tissue). Geen bidprenten, geen kaarsen, wel een kerstboom.

In tabelvorm ziet dit er als volgt uit.

Jaar	Bron	Aantal voddens	Waarvan nieuw	Nieuw per jaar	Aard	Andere praktijken
1903	't Daghet	?	?	?	Strowis, lap of vodde	?
1904	Foto FW	2 à 4	?	?	Linten.	?
1907	Jeurissen	Enkele linten	?	?	Gekleurde linten	geld, gebed
1947	HBvL	?	?	?	Verband en doeken	Dagelijks kaarsen, gebed
1980	Foto Smeets	22	?	?	hemdsmouwen, deel pyjamabroek, repen babyluier, zakdoeken, stukken stof van ondergoed ...	?
1985	Foto Verdingh	35	?	?	Hemdsmouw, -kraag, zakdoek, lapjes, kindertrui, bloesje, slabbetje, sokje, koord, lint, (stuk) handdoek ...	?
2007	Foto Ghys	5	?	?	Zakdoek, lijfje, broekje, koord en <i>donkerrode (cadeau?) strik</i>	Kaarsen/geld bidprent-jes
2008	Foto Ghys	16	11	11	2007 + lapjes, sjaal, strikje van jurk, <i>stropdas</i> , zakdoek, handdoekje, kinderhoodie.	Kaarsen/geld
2010	Foto Ghys	10	9	4,5	Lapjes, broekje, sjaal, rood lintje, sokjes, <i>sleutelhanger</i> .	niets
2013	Foto Ghys	12	9	3	Lapjes, broekje, lijfje, sportsok, <i>mannensjaal</i> ,	Kaarsen/ geld
2015	Foto Ghys	6	6	3	Lapje, zakdoekjes, sokje, <i>stoffen speeltje</i> .	Kaars/geld
2017	Foto Ghys	9	8	4	Lapjes, zakdoekjes, hemdje, slabbetje, <i>cadeaulintje</i> .	niets
2018	Foto Ghys	13	6	6	Lapjes, zakdoek, lijfje, sokje, <i>tissue</i>	Kerst-boom

Legende: **bron**: tekst of foto. **Jaar** = het jaar waarin de foto genomen is of de tekst gepubliceerd. **Aantal** vodden: aantal aan kapel vastgebonden voorwerpen. **Waarvan nieuw**: het aantal nieuwe aangebonden voorwerpen sinds vorige opname. **Aard** : het soort voorwerp, opvallende staan cursief; **Andere praktijken**: materiële aanwijzingen voor andere praktijken dan vastbinden.

Besluit: Aantal vastgebonden voorwerpen: van 2 tot 4 in 1904 over ruim dertig in 1985 naar doorsnee elf per meetmoment in de periode 2007-2018. Daarvan zijn er 4 à 5 nieuwe per jaar. Naast de klassieke lapjes van kledij of ondergoed, truien, bloesjes, slabbetjes, een sok, een koord, een lint zijn er nieuwkomers: cadeaustrik of -lint, stropdas, sleutelhanger, mannensjaal, stoffen speeltje, tissue. Eenmaal zagen we dat de aangebonden voorwerpen herschikt waren, in 2007.

De bidprentjes zijn een kortdurend fenomeen geweest en uit het afnemend aantal noveenkaarsen is af te leiden dat het offergeld verminderd is.

Samengevat: minstens één persoon komt zowat vier keer per jaar iets vastbinden aan de tralies. Hij/zij gebruikt zeer diverse voorwerpen van bescheiden tot zeer bescheiden kwaliteit. De meeste kunnen zich rond of aan een lichaamsdeel hebben bevonden. Alle stukken waren schoon toen ze vastgebonden werden. Over zijn/haar intenties kunnen we niets zeggen. Je moet echter veel fantasie hebben om een verband te vinden tussen ziekte en een cadeaulint, een speeltje of een sleutelhanger. Mij lijkt dat meer een intentie van offerande, van ex voto's.

Besluit en bespreking

Vanaf ongeveer 1900 tot op vandaag bevestigen bezoekers textiel aan de tralies van de kapel O.L.V. ter Koorts, ook wel voddenkapel genoemd. We vermoeden dat het vandaag nog één persoon (of familie) betreft. Waarom bevestigde men textiel aan de kapel? Is het een magisch ritueel van koorts afbinden en overdragen op een andere entiteit? Afgaand op onze interviews is dit ten laatste vanaf 1930 zeer onwaarschijnlijk. Maar ook de informatie als zou dat rond 1900 wel het geval geweest zijn, is zo mager dat het vermoedelijk om anekdotes gaat. Misschien zelfs was koorts afbinden vooral een verhaal, 's avonds bij de haard, maar inspireerde het wel eens een zeer wanhopig iemand tot uitvoering. Hoe dan ook, mogelijk gaven deze verhalen en/of hun sporadische actualisatie de aanzet tot een traditie waarbij men stukken textiel vast bond aan de

kapel: als een ex voto om hulp of genezing af te smeken of uit dankbaarheid en erkenning van een hogere macht of uit berusting. Er gebeurden nog andere volksreligieuze praktijken de kapel. Deze zijn veel overtuigender gestaafd. Men bad er, offerde geld, liep één of meer keren rond de kapel, kwam met zijn negenen negen opeenvolgende dagen bidden.

En toch intrigeert magisch afbinden ons en geloven we verhalen daarvan zonder meer. Hoe komt dat? Als kind mag je magisch denken, over sinterklaas bijv. Als volwassene willen we nog wel eens vurig wensen degene die ons onrecht aangedaan heeft, met alle plagen van Egypte te kunnen opzadelen. Dat is fantasie, beseffen we. Maar soms doen zich zo ingrijpende, kwade gebeurtenissen voor dat het kwade zich in onze beleving en ons handelen niet meer tot de pleger beperkt. Het is alsof het kwade van die persoon zijn huis of auto of kleren heeft besmet. In Engeland werd het huis van Freddy West, een beruchte seriemoordenaar uit Gloucester, niet alleen afgebroken maar onder geheimhouding letterlijk verpulverd (B. Hood, 2009). Niemand mag er een souvenir aan kunnen claimen. De plek van het huis is nu een doorgang naar o.a. een park. In België kreeg men de huizen van Marc Dutroux en Andreas Pandy niet verkocht. Een aantal is afgebroken. De gemeente plant soms een gedenkplaat maar veel buurtbewoners willen door niets nog aan dat gruwelijks herinnerd worden. Ze willen liefst niets op die plekken zien. Een aantal van de oorspronkelijke buurtbewoners is zelfs verhuisd. Die stenen hebben niets misdaan maar het kwaad van Dutroux en Pandy kleeft er aan vast. "Schuldig landschap" noemen Maloe Sniekers en Stijn Reijnders het¹³.

In Limburg vinden we de "kamionette" (DS 13 juni 2012, Joël de Ceulaer). De bestelwagen waarmee seriemoordenaar en verkrachter Ronald Janssen, één van zijn slachtoffers kidnapte, werd openbaar verkocht. Zich van de herkomst niet bewust kocht een Limburgs koppel de camionette. Ze werden overstelpt met kritiek. De auto had een negatief karma gekregen. R. Janssens kwade geest waarde er nog in rond. Zoiets kun je als fatsoenlijk mens niet gebruiken.

M.a.w. ook ons, goed opgeleide, vaak niet in een God gelovende 21ste eeuwse mensen, is het geloof dat kwaad overgaat op het voorwerp waarmee het gelijkenis heeft en/of in contact treedt, soms erg dwingend. Misschien daarom spreken verhalen over afbinden en overdracht van ziekte en kwaad ons aan. Ze zijn zonder meer geloofwaardig. We geloven al duizenden jaren dat zoiets kan. Waarom zou dat dan niet geval geweest zijn bij de voddenkapel?

Een toemaatje over linten. In de St-Quintinus kathedraal van Hasselt staat in de kooromgang aan de zuidelijke dwarsbeuk een Piëta. Vrouwen met menstruatieproblemen plachten daar een rood lintje te offeren. Sommige oudere Hasseltse kerkgangers herinneren zich dit goed maar minstens evenveel

¹³ <http://repub.eur.nl:pu/5092/metis.157025.pdf>

Pieta St-Quintinus, 19-02-2012.

andere , even oude Hasseltse kerkgangers hebben er niet de minste weet van. In religieuze volksculturele praktijken weten de linker- en de rechterhand niet van elkaar. Het laatste lintje hing er in februari 2012. Misschien zal ik u ooit van het laatste lapje textiel aan de voddenskapel kunnen vertellen.

Alex Ghys
Hasselt, 2019-04-27

Literatuur:

C. Bamps, E. Geraets, 1895. HASSELT-JADIS. *2ème partie: recherches historiques et archéologiques sur la situation ancienne de la banlieue de cette localité*. Klock, Hasselt.

M. G. Bijmens, 2010. *Een eeuw later. Met Jeurissen op stap door Limburg en Maastricht*. BSWK, Hasselt.

G. Caluwaerts, 2013. *Hasselt extra muros*. Erfgoedcel, Hasselt.

H. Geybels, 2007. *Volkscultuur Limburg: cursus voor de gid-senopleiding aan het PLOT*.

H. Geybels, 2006. *Kapellen in Vlaanderen: vergeten verleden*. Davidsfonds, Leuven.

J. Grauwels, 1982. *Kroniek van Hasselt*. Heidelberg, Hasselt.

Haver, van J. 1964. *Nederlandse Incantatieliteratuur*. Deurne-Antwerpen, Govaerts.

A. Jeurissen, 1907. *Heikleuters*. Boek- en steendrukkerij Jan Boucherij, Antwerpen.

De Nieuwe Hasselaar, 15de jg. nr. 5, oktober 1991 (gemeenteraadsbeslissingen)

De Nieuwe Hasselaar, 16de jg. nr. 6, december 1992 (gemeenteraadsbeslissingen)

P. Nissen, 2000. *Perceptie van sacraliteit. Over religieuze volks-cultuur*. In: Dekker T., Roodenburg H. en Rooijackers G. (ed). *Volkscultuur: een inleiding in de Nederlandse Ethnologie*. Nijmegen, Sun, pp; 231-281

Plinius. *Naturalis Historia*. Vertaald: J. van Gelder, M. Nieuwenhuis & T. Peters, 2004. *Plinius De Wereld*. Athenaeum-Polak & van Gennep, Amsterdam.

P. Fr. S. Schoutens. *Maria's Limburg of beschrijving van de Wonderbeelden en merkwaardige Bedevaartplaatsen van Onze-Lieve-Vrouw in Limburg*. Sint-Truiden, 1878.

L. Smeets. 1981. *Kapellen te Hasselt: een kunsthistorische en volkskundige bijdrage*. Licentiaatsthesis o.l.v. prof. Top, KU Leuven. Departement archeologie en kunstwetenschappen. Band 1, pp 44/49, 194/195, 209/217. Band 2, pp 18-21

Fritz Willems. *Foto van de kapel van Onze-Lieve-Vrouw-ter-Koorts, het zogenaamde Voddenskapeltje aan de Luikersteenweg te Hasselt*. Foto gemaakt door Fritz Willems in september 1904 (Collectie Limburgensia, deelcollectie prenten en ander iconografisch materiaal, zonder nummer). Bibliotheek Hasselt Limburg.

Heemkunde Limburg is er voor U

Wij maken graag promotie voor al uw initiatieven.
Laat ons uw kringactiviteiten weten.
Wij hebben er een plaatsje voor in ons tijdschrift en op onze website.
Wij besteden ook graag aandacht aan uw nieuwste publicatie.

Teksten en foto's kunnen (liefst digitaal) gestuurd worden naar:

Raymond Lambie
Gijzenveldstraat 43, 3690 Zutendaal
Tel: 089/71 64 45

Email: voorzitter@heemkunde-limburg.be
raymond.lambie@pandora.be

